

Walter Scheidel. *Velký nivelizátor: Násilí a nerovnosti od doby kamenné po 21. století*. Praha: Argo Crossover 2020, překlad Zuzana Krulichová a Daniela Orlando, 589 stran.

Ivana Holzbachová

Nakladatelství Argo vydává od roku 2019 edici Crossover. Zatím v ní vyšlo devět knih, z nichž ta Scheidelova je sedmá. Jde o populárně naučné knihy, jejichž autoři, významní odborníci ve svém oboru, schopní přesáhnout i k jiným disciplínám, pomáhají čtenářům orientovat se ve výzvách, které stojí před globální společností. Tito autoři vycházejí ze svých oborů a sledují jejich praktické aplikace a důsledky těchto aplikací na náš život.

Walter Scheidel pochází z Rakouska, avšak působí na Stanfordově univerzitě v Kalifornii. Vzděláním je historik a zabývá se hlavně dějinami starověku a srovnáváním starověkých říší. Toto jeho zaměření se projevuje v celé knize plně historického materiálu. Ten mu však slouží především k tomu, aby vyřešil otázku, jaký průběh a jakou budoucnost má křivka vývoje příjmové a majetkové nerovnosti mezi lidmi. Nevyhne se proto ani poznatkům z oblasti ekonomie, které mu však slouží k dokumentaci jeho hlavního problému. Také mnohé z historických příkladů, které uvádí, slouží jako ilustrace.

Scheidelova kniha má úvod, sedm kapitol (členěných do dalších částí) a dodatek. Názvy kapitol naznačují, jaké dějinné skutečnosti Scheidela především zajímají: „Stručné dějiny nerovnosti“, „Válka“, „Revoluce“, „Kolaps“, „Mor“, „Alternativy“, „Návrat nerovnosti a budoucnost nivelizace“, „Dodatek“ se pak zabývá mezemi nerovnosti.

Pokus hledat ve Scheidelově díle filozofické momenty je dost beznadějný. Domnívám se nicméně, že i pro filozofa, zvláště pro filozofa dějin a společnosti je zajímavá jeho hlavní teze a důsledky z ní plynoucí.

Tou hlavní Scheidelovou tezí je, že už od doby kamenné, tj. od společnosti lovců a sběračů a především od vzniku zemědělství nerovnost ve společnosti existovala a nezadržitelně se zvětšuje. Nikoli však rovnoměrně. Odtud pramení i jeho vedlejší otázka: „Proč někdy došlo k velkému snížení nerovností a jaké mechanismy k tomu vedly?“ (S. 28.)

K jejímu zodpovězení používá Scheidel biblickou metaforu čtyř jezdců apokalypsy. Jimi jsou: masová válečná mobilizace, transformativní revoluce, rozsáhlé státní kolapsy a velké epidemie. Shrňeme-li stručně jejich význam, spočívá v tom, že vždy šlo o bolestivé otrěsy, které si buď vyžádaly vysoké státní výdaje nebo změnilly situaci na trhu práce, případně oboje.

Masová mobilizace vyžaduje spoustu peněz na zabezpečení výstroje a výzbroje, na plat (nebo žold) pro vojáky a odvede mnoho mužů od jejich práce. K tomu je možné přičíst i zkázu, kterou přináší na území jednoho nebo všech vzájemných protivníků. To je taková suma peněz, kterou nelze pokrýt z běžných příjmů státu, a proto stát musí sáhnout k výjimečným opatřením. Většinou k daňové reformě,

kteřá vede k progresivnímu zdanění příjmu a majetku. Tím jsou samozřejmě nejvíce postiženi bohatí a majetkové nůžky se trochu sevrou. Po válce se ale situace pomalu nebo rychle vrátí k normálu, tj. majetkové a příjmové nůžky se zase rozevrou a jejich rozevírání dále pokračuje až za mez, které dosáhlo před válkou.

Pod transformativní revolucí si můžeme představit např. revoluci v Rusku 1917, která byla přímo zaměřena proti bohatčům a ničila nejenom jejich příjmy, ale někdy i fyzicky je samotné. Od konce minulého století vidíme, že v zemích sovětského bloku stejně jako v Číně majetková nerovnost roste velmi rychle.

Velký státní kolaps – zde můžeme uvést např. zhroucení Římské říše nebo přechody mezi starověkými egyptskými říšemi, případně situaci v dnešním Súdánu – vede k tomu, že se zhroutí státní administrativa, takže odpadnou výdaje na její udržování a celkově se zjednoduší život v zemi. To obvykle dopadá na bohaté vrstvy ve společnosti, kdežto chudí si někdy mohou i polepšit. Nelze ovšem vyloučit vznik menších útvárů, kdy (samozvaní) vůdcové ostatní obyvatele utlačují i hůře než předchozí stát.

Velké epidemie – vzpomeňme např. morovou epidemii zejména v západní Evropě v polovině 15. století, případně obrovský úbytek domorodého obyvatelstva v Jižní Americe v důsledku toho, že evropští dobyvatelé tam zavlekli nemoci, proti nimž indiáni nebyli imunní. (Scheidel zde poznamenává, že Evropané neměli zájem na jejich vyhubení, naopak, chtěli si je zachovat jako pracovní sílu; proto také poměrně rychle povolávali z Evropy lékaře a zakládali nemocnice.) Důsled-

kem je pokles počtu pracovních sil, které si pak do doby, než se demografická situace vrátí do starých kolejí, mohou diktovat výši svých mezd.

Působení čtyř jezdců apokalypsy považuje Scheidel za krátkodobé a na pramenných důkazech ukazuje, že po několika málo desetiletích se většinou rozdíl mezi bohatými a chudými vrátí k „normálu“ a s časem se dále zvyšuje. Navíc tyto události se neobejdou bez násilí a velkého utrpení lidí.

Tím se logicky dostáváme k otázce: Stojí úsilí o snížení majetkového a příjmového rozpětí mezi chudými a bohatými za to? Podle Scheidela spíše ne.

Scheidel nepopírá, že rozpětí mezi superbohatým zlomkem procenta obyvatelstva a obrovskou nízkopříjmovou většinou nenechává lidi spát jak z morálních důvodů, tak i proto, že tento stav znepříjemňuje život i státu jako celku. Proto se vedení států čas od času uchyluje k pokusům toto rozpětí snížit. Už ve starověké Číně se setkáváme s pozemkovými reformami, v antickém Řecku a Římě se snahou oddlužit zadlužené občany, případně zrušit otroctví. Tyto snahy však byly provázeny velkými nepokoji, a protože majitelé půdy nebo otroků většinou dostávali kompenzace, nebyla nivelizace nijak velká, a proto nebylo velké ani násilí ze strany bohatých. Naopak, když se vzbouřili chudí, bylo násilí o mnoho větší (revoluce, někdy i rozpad státu). Stejně tomu bylo, když došlo k válce. I tam bylo násilí ohromné a tomu odpovídala i skutečnost, že v těchto případech došlo i k veliké nivelizaci, která se však po nějaké době snížila, nebo dokonce obrátila ve svůj opak, ostatně stejně jako nivelizace, ke které došlo z iniciativy

státu. Pokud bylo násilí velké, byla velká i nivelizace. Tím se zase vracíme k otázce násilí a toho, zda má smysl.

V závěrečných kapitolách knihy se Scheidel věnuje době po průmyslové revoluci. Ta totiž přinesla velké zvětšení produktivity práce a hospodářský růst. To však podle Scheidela ještě upevňovalo hmotnou nerovnost a někdy ji i zvětšovalo. Tak tomu bylo i v období mezi léty 1914 a 1950. Tehdy se totiž nerovnost mezi bohatými a chudými značně snížila, ale opět to bylo provázáno obrovským násilím: dvě světové války a revoluce v Rusku a Číně. „Pokojná nivelizace bývala mimořádně vzácným jevem.“ (S. 407.) Nicméně „nerovnost v rozložení (čistého) příjmu nemůže vést do nekonečna“ (s. 407). Proto je nutné otázku nerovnosti dále zkoumat.

„Významný pokles nerovnosti ve vyspělých zemích, který začal v roce 1914, už dávno skončil“ (s. 421), zhruba od sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století. Zvětšuje se rozdíl mezi nejvyššími a nejnižšími příjmy a počet obyvatel s průměrnými příjmy klesá jak vzhledem k nejvyšší, tak i nejnižší příjmové kategorii. To neplatí jen pro země sdružené v OECD, ale i pro postkomunistické společnosti, zejména Čínu. Platí to i pro Indii nebo Pákistán. Scheidel to připisuje „odeznění nivelizačních následků dřívějších prudkých otřesů, které ji [tu nerovnost – I. H.] stlačily na nezvykle a snad i neudržitelně nízkou úroveň“. (S. 428.)

Scheidel se dále zabývá vlivem, který mají na příjmovou a majetkovou nerovnost trhy, vyšší vzdělání, globalizace. Tyto

otázky nejsou podle jeho názoru dostatečně prozkoumány a odpovědi na ně jsou často jen hypotetické.

To Scheidel v dalším textu jen posiluje, když sám zachází při hledání příčin a budoucnosti nerovnosti až ke sci-fi nápadům. Konstatuje ale, že i sci-fi má své meze. Třeba se stane něco, co si ani v naší nejbujnější fantazii nedovedeme představit. Když se vrátíme k přítomnosti, vidíme, že nerovnost má své meze. Z historie víme, že nivelizace se rodila za velkých hrůz. A Scheidel varuje: „Dávejte si pozor na to, co si přejete.“ (S. 457)

V „Dodatku“ Scheidel upozorňuje, že ačkoli nerovnost v rozdělení majetku nepodléhá žádnému omezení, musí být příjmy chudé většiny minimálně takové, aby člověk přežil. Dostává se tak k pojmu životního minima, přičemž rozlišuje mezi absolutním minimem (jen zachování života a reprodukce) a minimem, které je podmíněno společensky a kulturně. Zavádí pojem „míra extrakce“, tj. míry toho, co člověku zbude nad absolutním minimem. Pokusím se to trochu rozvést: Předpokládáme, že i v nejhorších časech člověku nad absolutním minimem něco zbývá. Míra extrakce se týká toho, co si bohatý z toho zbytku ještě ukrojí. Jestliže míra extrakce dnes klesá, znamená to, že nám nad minimem zbývá více, a máme se tedy líp. To ale nemá co dělat s tím, že se nůžky nerovnosti rozevírají. Stoupá-li relativní bohatství obyčejných lidí určitým tempem, pak bohatství těch nejbohatších roste ještě rychleji. Naše společnost tedy nemusí být více rovnostářská než dříve.

---

doc. PhDr. Ivana Holzbachová, CSc.

Brno, Česká republika

ivana.holzbachova@seznam.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
